

Jacek Szlachta

6. Europejski kontekst strategii rozwoju w Polsce

Streszczenie

W części wstępnej opracowania przedstawiono kontekst programowania rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce. W części zasadniczej opisane zostały: brak ciągłości doświadczeń Polski w zakresie strategicznego programowania rozwoju, znaczenie reformy samorządu terytorialnego wprowadzonej dwuetapowo, od 27 maja 1990 roku i od 1 stycznia 1999 roku; kluczowe znaczenie dla programowania rozwoju członkostwa Polski w Unii Europejskiej, w tym znaczenie europejskiej polityki spójności; dualizm programowania rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego; znaczenie rozwiązań dotyczących wymiaru terytorialnego, w tym programowania rozwoju na poziomie regionalnym; instytucjonalne usytuowanie programowania rozwoju, znaczenie wymiaru politycznego, a także format polskich dokumentów programowych. W drugiej części przedstawiono najważniejsze wnioski dotyczące przyszłości strategicznego programowania rozwoju w Polsce. Sytuacja wymaga reakcji polityk publicznych, ze względu na negatywne dla Unii Europejskiej megatrendy globalne oraz zjawiska kryzysowe występujące w Unii Europejskiej. Także pozycja ekonomiczna Polski w ramach Unii Europejskiej systematycznie poprawia się, co oznaczać będzie ograniczenie wsparcia ze środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. Wymaga to rozwinięcia po roku 2020 modelu programowania rozwoju bazującego przede wszystkim na środkach polskich, co jest największym wyzwaniem.

Słowa kluczowe: programowanie rozwoju, rozwój społeczno-gospodarczy, europejska polityka spójności, polityka regionalna

European context of development strategy in Poland

Abstract

In introduction part of this paper importance of programming of socio-economic development in Poland has been presented. In key part of this study most important features of strategic programming were presented: lack of continuity of experience in that area; importance of self-government reforms implemented from May 27-th 1989 and from January 1-st 1999; key importance of EU membership, also of cohesion

policy; dualism of programming spatial and socio-economic development; importance of: territorial dimension, also on regional level, institutional arrangements, political dimension and format of programming documents. In last part key conclusions concerning future of strategic programming in Poland were elaborated. Public policy response is necessary because of negative for EU global megatrends, and crisis phenomenon. Because economic position of Poland within EU is improving assistance from European Structural and Investment Funds will be in future reduced. It means that after 2020 model of programming socio-economic development must be based on Polish funds, what is the greatest challenge.

Keywords: European cohesion policy, regional policy, socio-economic development, development strategy

Wprowadzenie

Polska jest krajem niewątpliwego sukcesu transformacji ustrojowej w kierunku gospodarki rynkowej. Po regresie gospodarczym na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku już od roku 1993 rejestrowana jest wysoka dynamika wzrostu dochodu narodowego, zarówno w porównaniu do innych państw byłego obozu socjalistycznego, jak też na tle całej Unii Europejskiej. Taka pozytywna ocena Polski jest formułowana przez wszystkie kluczowe instytucje międzynarodowe, takie jak między innymi: OECD, Bank Światowy czy Międzynarodowy Fundusz Walutowy i to pomimo znaczących fluktuacji tej dynamiki zmian w poszczególnych latach¹. Kluczowe znaczenie dla sukcesu gospodarczego Polski miał proces integracji europejskiej, polegający między innymi na dostosowywaniu różnych polityk publicznych i rozwiązań legislacyjnych do standardów Unii Europejskiej. Uzupełniające znaczenie miało wsparcie finansowe tej organizacji, początkowo z funduszy przedakcesyjnych, a następnie z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, a obecnie Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (EFIS).

Lata dziewięćdziesiąte ubiegłego wieku były w Polsce okresem głębokiego regresu programowania rozwoju we wszystkich horyzontach czasowych, na wszystkich płaszczyznach (społecznej, gospodarczej i przestrzennej) i na wszystkich poziomach organizacji terytorialnej państwa, co wynikało z odrzucenia nawet pozytywnych doświadczeń gospodarki centralnie planowanej i fetyszu rynku, jako uniwersalnego regulatora wszystkich procesów społeczno-gospodarczych.

---

¹ OECD, Territorial Reviews. Poland, Paris 2008.

Po akcesji do Unii Europejskiej zbudowane zostało w Polsce programowanie rozwoju w standardach tej organizacji, zarówno na poziomie krajowym, jak też regionalnym. Takiemu nowoczesnemu ujęciu na poziomie regionalnym sprzyjała reforma ustroju terytorialnego, jaka została wprowadzona od 1 stycznia 1999 roku. Dzięki szerokiemu zakresowi rzeczowemu interwencji i znaczącej skali funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności dostępnych dla Polski od roku 2004 europejska polityka spójności stała się podstawą inwestycji publicznych w naszym kraju. Istotne znaczenie miało wejście w życie od roku 2009 Traktatu Lizbońskiego, w którym spójność gospodarcza i społeczna zostały uzupełnione o spójność terytorialną². Globalny kryzys gospodarczy, jaki pojawił się w gospodarce światowej w roku 2008 szczególnie silnie dotknął Unię Europejską i szereg państw członkowskich tej organizacji. Polska, także dzięki Europejskim Funduszom Strukturalnym i Inwestycyjnym, została w znacznie mniejszym stopniu dotknięta zjawiskami kryzysowymi po roku 2008, chociaż dynamika rozwoju została znacząco spowolniona. Potrzeby rozwinięcia programowania rozwoju na potrzeby Unii Europejskiej oznaczały konieczność przygotowania kolejnych generacji (edycji) dokumentów strategicznych, Zmiana priorytetów interwencji strukturalnej UE w duchu zapisów strategii Europa 2020 oznaczała konieczność podjęcia niezbędnych dostosowań także w Polsce. Istotne znaczenie dla przyszłej ewolucji programowania rozwoju społeczno-gospodarczego ma prognoza sytuacji, jaka będzie miała miejsce w świecie, w Unii Europejskiej i w Polsce po roku 2020.

1. Wnioski z doświadczeń programowania rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego w latach 1990-2016

Okres ten nie jest jednorodny, bowiem w ostatnich dekadach miały miejsce istotne zmiany uwarunkowań rozwoju Polski. Najważniejsze z nich nastąpiły w następujących latach:

- 1999 - kiedy wprowadzono nową organizację ustrojową i terytorialną państwa;
- 2004 - kiedy Polska przystąpiła do Unii Europejskiej;
- 2008 - kiedy rozpoczął się głęboki globalny kryzys gospodarczy w świecie, zasadniczo korygujący podejście do modelu rozwoju społeczno-gospodarczego;

---

² J. Barcz, *Przewodnik po Traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską. Stan obecny oraz teksty skonsolidowane w brzemieniu Traktatu z Lizbony*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.

- 2009 - kiedy wszedł w życie Traktat Lizboński, uzupełniający spójność gospodarczą i społeczną o spójność terytorialną.

Na podstawie analizy doświadczeń Polski w zakresie strategicznego programowania rozwoju w latach 1990-2016 można sformułować wnioski dotyczące najważniejszych procesów i zjawisk. Generalnie można stwierdzić, że stopniowo został zbudowany kompleksowy model średniookresowego programowania rozwoju społeczno-gospodarczego, zarówno na poziomie krajowym, jak też regionalnym.

W Polsce brak jest ciągłości doświadczeń i praktyk strategicznego programowania rozwoju w ramach gospodarki centralnie planowanej i gospodarki rynkowej. Z jednej strony po transformacji społeczno-gospodarczej w kierunku gospodarki rynkowej pojawiły się nowe zjawiska i procesy, zasadniczo zmieniające kontekst rozwoju społeczno-gospodarczego naszego kraju. Były to między innymi: zmiany na rynku pracy i związane z nimi bezrobocie; zmiany strukturalne w gospodarce, których elementem było zasadnicze dowartościowanie sektora usług; pojawienie się nowych typów instytucji (sfera finansów i otoczenia biznesowego); rozwój szeregu nowych elementów społeczeństwa obywatelskiego, co oznaczało nową jakość partycypacji społecznej w procesach programowania rozwoju; upodmiotowienie samorządu terytorialnego, który stał się partnerem administracji rządowej w działaniach rozwojowych, a także otwarcie gospodarki na oddziaływanie świata zewnętrznego, czego wyrazem było zerwanie z modelem autarkii gospodarczej, co z kolei zasadniczo zwiększyło poziom niepewności (kryzysy gospodarcze, bańki spekulacyjne itd.). Inne istotne zmiany o charakterze jakościowym wynikały między innymi: z budowania gospodarki opartej na wiedzy, rozwijania społeczeństwa informacyjnego i rozpowszechnieniu różnych zastosowań Internetu, a także przewartościowań dotyczących rosnącego systematycznie znaczenia kapitału ludzkiego i kapitału społecznego.

Z drugiej strony bezpośrednio po zmianach ustrojowych, jakie wprowadzono od początku dekady lat dziewięćdziesiątych XX wieku w Polsce uznawano doświadczenia planowania rozwoju społeczno-gospodarczego, jakie zostały zakumulowane w warunkach gospodarki centralnie planowanej, za element szkodliwy, a przynajmniej niepotrzebny, dla wprowadzenia nowoczesnej gospodarki rynkowej, z której wreszcie zdjęto niepotrzebny balast państwa. Wyrazem takiego podejścia były doktrynalne stwierdzenia polityków, iż brak polityki gospodarczej lub polityki dotyczącej danej sfery jest właśnie najlepszą polityką. Brak ciągłości programowania rozwoju przyczynił się do utraty części technicznych umiejętności, szczególnie w sferze prognozowania i foresightu. W sferze planowania przestrzennego prowadziło to często

do nieodwracalnych konsekwencji w stanie zagospodarowania przestrzennego, co definiowane było jako brak ładu przestrzennego.

Prawdopodobnie dwuetapowość reformy samorządu terytorialnego była najbardziej rozsądnym rozwiązaniem umożliwiającym poszczególnym samorządom miast i gmin organizacyjne okrzepnięcie, zanim utworzone zostały kolejne samorządowe szczeble administracyjne – powiatowy i wojewódzki. Przyjęcie w Polsce od roku 1999 modelu dwu administracji na poziomie regionalnym – wojewódzkiej i marszałkowskiej, co było kopią modelu francuskiego, powodowało spory i napięcia kompetencyjne na tym kluczowym szczeblu organizacji terytorialnej państwa. Regres w zakresie programowania rozwoju miał szczególnie niekorzystne konsekwencje w sferze planowania i kształtowania zagospodarowania przestrzennego. Wymiar terytorialny interwencji publicznej był uważany często za niepotrzebne skomplikowanie czystych reguł gospodarki rynkowej.

Kluczowe znaczenie dla stopniowego renesansu strategicznego programowania rozwoju w Polsce miała Unia Europejska. Polska zawarła już w roku 1991 układ o stowarzyszeniu z Wspólnotami Europejskimi, w którego preambule zapisano, że celem stowarzyszenia jest członkostwo naszego kraju w Unii Europejskiej. Oznaczało to, że już w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku podjęte zostały dostosowania Polski do legislacji Unii Europejskiej w zakresie prawa unijnego (*acquis communautaire*) oraz uruchomione zostały fundusze przedakcesyjne. Początkowo był to program Phare, a następnie od roku 2000 także dwa kolejne programy - SAPARD i ISPA, których misją było przygotowanie naszego kraju do funkcjonowania w warunkach członkostwa oraz wsparcie transformacji w kierunku gospodarki rynkowej. Istotnym elementem wymienionych programów było wsparcie procesu tworzenia i kształtowania niezbędnych instytucji publicznych w sferze gospodarki. Komisja Europejska wymagała od rządu Polski przygotowania wieloletnich dokumentów programowych, zawierających strategię wykorzystania funduszy przedakcesyjnych, którą formułowano na tle ogólnej strategii rozwoju kraju. Pierwszym takim dokumentem był Wstępny Narodowy Plan Rozwoju na lata 2000-2003³. Istotnym elementem interwencji Unii Europejskiej w Polsce były programy ukierunkowane terytorialnie, takie jak STRUDER. Pomimo tego, że nie obejmowały one całego kraju i miały jedynie charakter pilotażowy oraz niewielką skalę finansowania umożliwiały wprowadzanie elementów strategicznego programowania rozwoju na poziomie regionalnym.

---

³ Ministerstwo Gospodarki, Wstępny Narodowy Plan Rozwoju 2000-2003, Warszawa 2000. Pierwszy taki dokument dotyczył lat 2000-2002, ze względu na opóźniającą się akcesję, dokument ten został następnie uzupełniony o rok 2003.

Jednak dopiero w dniu 1 maja 2004 roku Polska stała się państwem członkowskim Unii Europejskiej. Podstawowe znaczenie dla naszego kraju miała europejska polityka spójności, koncentrująca od czasu reformy Delorsa z 1988 roku około 1/3 wydatków budżetowych Unii Europejskiej. Unia Europejska programuje swoją wieloletnią perspektywę finansową w wieloletnim horyzoncie czasowym, dotychczas były to okresy: 1989-1993, 1994-1999, 2000-2006, 2007-2013 oraz obecnie 2014-2020. O kształcie i zakresie interwencji strukturalnej Unii Europejskiej decydowały rozporządzenia Parlamentu Europejskiego, zapisy europejskich dokumentów programowych oraz zapisy dokumentów strategicznych dla danego kraju⁴. Model programowania europejskiej polityki spójności był zasadniczo modyfikowany z okresu na okres. Priorytety interwencji były stopniowo modyfikowane w duchu zapisów Strategii Lizbońskiej (2000), następnie Odnowionej Strategii Lizbońskiej (2005), a ostatnio Strategii Europa 2020 (2010)⁵.

Alokacje środków funduszy strukturalnych są naliczane na podstawie poziomu produktu krajowego brutto na mieszkańca (PKB) według parytetu siły nabywczej na poziomie obszarów typu NUTS 2, a najbardziej szczodre wsparcie dotyczy regionów o poziomie PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej poniżej 75% średniej Unii Europejskiej. Polska, jako istotny beneficjent tej polityki, a od roku 2007 największy, została zobowiązana do przygotowania stosownych dokumentów programowych na lata: 2004-2006, 2007-2013 oraz 2014-2020. Podstawą programowania był strategiczny dokument Komisji Europejskiej dotyczący europejskiej polityki spójności obowiązujący w danym okresie programowania, a na tej podstawie były opracowywane dokumenty dotyczące poszczególnych krajów, które były beneficjentami tej polityki. Wspólne Ramy Strategiczne (WRS) na lata 2014-2020 jako dokument Komisji Europejskiej odnoszący się do wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej, zaprezentowany został 14 marca 2012 roku⁶.

---

⁴ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Zbiór aktów prawnych Unii Europejskiej w zakresie Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych na lata 2014-2020, Warszawa 2014.

⁵ Komisja Europejska, Europa 2000. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Komitetu Regionów oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Bruksela 2010, KOM(2010)2020 wersja ostateczna, 3.3.2010.

⁶ Komisja Europejska, Wspólne Ramy Strategiczne. Dokument roboczy służb Komisji. Elementy Wspólnych Ram Strategicznych na lata 2014-2020 dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Bruksela 2012, SWD(2012)61 final część I i II, 14 marca.

W latach 2004-2006 był to Narodowy Plan Rozwoju, a następnie wspólny dokument Rządu i Komisji Europejskiej - Podstawy Wsparcia Wspólnoty na lata 2004-2006⁷. W latach 2007-2013 były to Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, zwane także Narodową Strategią Spójności, przygotowywane na podstawie średniookresowej strategii rozwoju kraju⁸. W latach 2014-2020 jest to Umowa Partnerstwa Polski z Unią Europejską, przygotowana na podstawie średniookresowej strategii rozwoju kraju do roku 2020⁹. Zapisy te były uszczegóławiane w programach operacyjnych, mogących mieć charakter: krajowych, regionalnych, makroregionalnych, współpracy transgranicznej oraz pomocy technicznej. Konieczność przygotowywania dokumentów dotyczących zagospodarowania środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności miała także pozytywny wpływ na średniookresowe programowanie rozwoju w Polsce. Horyzont czasowy dokumentów krajowych był najczęściej tożsamy z programowaniem europejskim. Podstawy prawne programowania rozwoju były zmieniane w Polsce w rytmie kolejnych wieloletnich okresów programowania w Unii Europejskiej. Szczególne znaczenie miało adaptowanie pozytywnych doświadczeń Unii Europejskiej w zakresie polityki rozwojowej dotyczących między innymi: programowania, partycypacji społecznej, finansowania, wyboru projektów, monitoringu, a także ewaluacji.

Podstawy prawne programowania rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym także regionalnego, zmieniały się w związku z koniecznością dostosowania rozwiązań polskich do zmieniającego się modelu polityki spójności Unii Europejskiej. Kolejne edycje regulacji podstaw prawnych polityki rozwojowej w Polsce to:

- ustawa z dnia 12 maja 2000 roku o zasadach wspierania rozwoju regionalnego,
- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o Narodowym Planie Rozwoju,

---

⁷ Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003a, Narodowy Plan Rozwoju Polski 2004-2006, Warszawa oraz Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003b, Podstawy Wsparcia Wspólnoty dla Polski 2004-2006, Warszawa, przyjęte przez Radę Ministrów 23 grudnia.

⁸ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Warszawa 2006, przyjęta przez Radę Ministrów 29 listopada; Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2012a, Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 roku, Monitor Polski, 22 listopada 2012 roku, poz. 882 oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2007, Polska. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. Narodowa Strategia Spójności, Warszawa, maj.

⁹ Ministerstwo Rozwoju, 2015a, Umowa Partnerstwa. Programowanie Perspektywy Finansowej 2014-2020, Warszawa.

- ustawa z dnia 12 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju,
- ustawa z dnia 8 listopada 2008 roku o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności,
- ustawa z dnia 11 lipca 2014 roku o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020.

Tworzyły one ramy prawne dla dokumentów strategicznych przygotowywanych na poziomie krajowym i regionalnym. Wielość dokumentów programowych, wzajemnie sprzecznych, albo niespójnych doprowadziła w roku 2011 do decyzji o uporządkowaniu tego systemu¹⁰. Określono hierarchię dokumentów strategicznych, ustalono krótką listę dziewięciu wiodących kompleksowych strategii oraz uchylono ważność wielu mało istotnych dla rozwoju Polski strategii.

W Polsce, pomimo podejmowanych w ostatnich latach prób integracji oraz konkretnych wniosków i propozycji przedstawianych ze strony teorii i praktyki, występują w dalszym ciągu dwa specyficzne nurty programowania: społeczno-gospodarczy i przestrzenny. Dokumenty dotyczące rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego są przygotowywane w oparciu o dwie różne ustawy. W zakresie planowania przestrzennego są przygotowywane: koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju o perspektywicznym horyzoncie czasowym oraz zgodne z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju plany zagospodarowania przestrzennego poszczególnych województw, a ostatnio pojawiła się także nieco eklektyczna strategia nazwana krajową polityką miejską¹¹. Polityka miejska została dowartościowana w świecie i całej Unii Europejskiej w ostatnich kilkunastu latach, uzupełniając politykę regionalną i politykę rozwoju obszarów wiejskich¹².

W Polsce w ramach programowania rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie krajowym są przygotowywane strategie długookresowe o charakterze indykatywnym oraz średniookresowe, będące także odniesieniem dla dokumentów europejskich oraz dokumentów przygotowywanych w skali regionalnej. Istotnym elementem tego systemu na poziomie krajowym są kompleksowe zintegrowane strategie. Szczególne znaczenie miała Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Miasta, regiony, obszary wiejskie, będąc wzorcowym dokumentem dla innych

---

¹⁰ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Plan Uporządkowania Strategii Rozwoju, tekst uwzględniający dokonane w dniu 10 marca 2010 r. oraz 30 kwietnia 2011 r. reasumpcje decyzji Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2009 r., Warszawa 2011, kwiecień.

¹¹ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Krajowa Polityka Miejska 2023, Warszawa 2015.

¹² OECD, 2011, OECD Urban Policy Reviews. Poland, Paris 2011.

strategii krajowych¹³. Na poziomie regionalnym od roku 1999 są przygotowywane także średniookresowe strategie rozwoju województwa oraz odpowiadające kolejnym okresom programowania UE regionalne strategie innowacji. Oznacza to, że pomimo bogatych podstaw naukowo-badawczych nawołujących do integracji programowania mamy do czynienia z dwoma różnymi, chociaż powiązаныmi ze sobą nurtami. Te obydwie aktywności publiczne są regulowane w Polsce różnymi ustawami – o polityce rozwoju i o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Korzystnym zjawiskiem na poziomie krajowym było niewątpliwie usytuowanie obydwu tych strategicznych nurtów w tym samym ministerstwie, co oznaczało, że te same, lub blisko współpracujące ze sobą zespoły ludzkie, przygotowywały stosowne dokumenty – społeczno-gospodarcze i przestrzenne.

W Polsce szczególnie istotne znaczenie ma terytorialny wymiar strategicznego programowania rozwoju. Wielkość naszego kraju oraz skala zróżnicowań struktur regionalnych sprawiają, że trudno byłoby sprawnie i efektywnie rządzić w oparciu wyłącznie o poziom krajowy i lokalny¹⁴. Reforma samorządu terytorialnego w Polsce dokonała się dwuetapowo, bowiem w roku 1990 powołane zostały samorzady na poziomie lokalnym – miast i gmin, a od stycznia 1999 roku także na poziomie reaktywowanych powiatów oraz samorządowych województw. Powrócono do tradycyjnego modelu trzystopniowej organizacji terytorialnej państwa, z organami samorządowymi na wszystkich trzech poziomach: wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Pojawiły się także różne organizacje sieciowe jednostek samorządu terytorialnego, które stały się ważnym partnerem procesu programowania rozwoju. Na poziomie regionalnym pozostawiono wojewodę, jako reprezentanta rządu w terenie. Dokonano także zmiany siatki podziału administracyjnego. Ta druga reforma związana była z powołaniem od stycznia 1999 roku szesnastu dużych województw, zamiast 49 małych wojewódzkich jednostek terytorialnych. Upodmiotowienie układu jednostek samorządu terytorialnego polegało między innymi na wprowadzeniu ciał przedstawicielskich pochodzących z wyboru oraz wprowadzeniu kategorii budżetów dla wszystkich typów jednostek samorządu terytorialnego. Województwa stały się obszarami typu NUTS 2 (*Nomenclature of Units for Territorial Statistics*) – Nomenklatura Jednostek Statystyki Terytorialnej, podstawowych jednostek

---

¹³ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie, Warszawa 2010, przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca.

¹⁴ Zaucha J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J. Zaleski J., *Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju*, Difin, Warszawa 2015.

finansowania i programowania europejskiej polityki spójności¹⁵. Fakt, że podstawowe jednostki terytorialnej organizacji państwa – województwa stanowią równocześnie obszary typu NUTS 2 – podstawowe jednostki europejskiej polityki spójności był wyjątkowo sprzyjający dla rozwijania zdecentralizowanego modelu rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce.

Na poziomie wojewódzkim po reformie z roku 1999 powstały już trzy generacje strategii rozwoju poszczególnych województw¹⁶. Pierwsza została przygotowana przez 16 samorządów województw bezpośrednio po powołaniu nowych województw, druga w procesie przygotowywania dokumentów strategicznych na lata 2007-2013, trzecia była elementem programowania na okres obejmujący lata 2014-2020. Inne ważne dokumenty na tym poziomie administracyjnym to: Plany Zagospodarowania Przestrzennego Województwa i Regionalne Strategie Innowacji. Decyzja dotycząca decentralizacji wdrażania funduszy strukturalnych, najpierw od roku 2007 Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego a następnie od roku 2014 Europejskiego Funduszu Społecznego umożliwiła przygotowanie dwóch generacji szesnastu Regionalnych Programów Operacyjnych, pierwszej dla lat 2007-2013, drugiej dla lat 2014-2020. W ostatnich latach rejestrujemy także nowy ważny nurt programowania, jakim są strategie makroregionalne. Takie strategie powstały dla Polski Wschodniej (województwo lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie), Polski Zachodniej (województwo dolnośląskie, lubuskie, opolskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie), Polski Południowej (województwo małopolskie i śląskie) oraz Polski Centralnej (województwo mazowieckie i łódzkie)¹⁷. W skali ponadnarodowej Polska uczestniczy we współpracy w ramach makroregionu Europy Środkowej, którego trzon stanowią państwa Ugrupowania Wyszehradzkiego

---

¹⁵ Nomenklatura Jednostek Statystyki Terytorialnej (*Nomenclature of Units for Territorial Statistics*), zwana w Polsce także Nomenklaturą Terytorialną Statystyki, jest uniwersalną regionalizacją obowiązującą w Unii Europejskiej. Elementy tego systemu to trzy poziomy: NUTS 1 (makroregiony), NUTS 2 (województwa) oraz NUTS 3 (subregiony). Wyróżnia się także dwa poziomy lokalne - LAU 1 i 2 (*Local Administration Units*), odpowiednio na poziomie powiatów oraz miast i gmin. Ten układ jest modyfikowany z częstotliwością raz na kilka lat, ostatnio od 1 stycznia 2015 roku. W Polsce na tych trzech poziomach wyróżnia się obecnie odpowiednio: 6, 16 i 72 jednostek terytorialnych.

¹⁶ J. Szlachta, *Nowe uwarunkowania trzeciej generacji strategii rozwoju regionalnego w Polsce*, w: J. Stacewicz (red.), *Polityka rozwoju jako gra w wyzwania i odpowiedzi rozwojowe*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014, nr 94.

¹⁷ J. Szlachta J. Zaleski, *Programowanie rozwoju społeczno-gospodarczego w układach makroregionalnych*, „Gospodarka Narodowa” 2011, nr 7-8, s. 21-46.

oraz współpracy państw Morza Bałtyckiego, której wynikiem są unijne makroregionalne strategie państw Morza Bałtyckiego oraz raporty i strategie programu VASAB (*Vision and Strategies around Baltic*). Takie ujęcia mają największe znaczenie dla dwóch województw nadmorskich: pomorskiego i zachodniopomorskiego.

Od roku 2009 (wejście w życie Traktatu Lizbońskiego) charakter traktatowy ma nie tylko spójność gospodarcza i społeczna, ale także terytorialna, co także w Polsce dowartościowuje ten wymiar programowania rozwoju. Jeden z wiodących instrumentów europejskiej polityki spójności w latach 2014-2020, nazwany Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), zorientowany został na obszary funkcjonalne miast wojewódzkich, wymuszając współpracę położonych na takich obszarach jednostek samorządu terytorialnego także w zakresie strategicznego programowania rozwoju. Wprowadzono także do europejskiej polityki spójności nowy instrument analityczny, jakim jest Ocena Oddziaływania Terytorialnego (*Territorial Impact Assessment*).

W Polsce generalnie rejestrujemy skrócony horyzont czasowy strategicznego programowania rozwoju, który jest na ogół tożsamy z kalendarzem politycznym. Oznacza to, że praktycznie każda zmiana rządu prowadziła do przygotowywania nowej edycji dokumentów krajowych. Ujęcia perspektywiczne nie cieszyły się specjalnym zainteresowaniem ze strony kolejnych rządów, chociaż warto zauważyć takie ważne dokumenty jak Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju i długookresowa strategię rozwoju społeczno-gospodarczego¹⁸. Miały one jednak wyłącznie indykatywny charakter. Kolejne dokumenty średniookresowe: Narodowy Plan Rozwoju (2003), Strategia Rozwoju Kraju (2006), Strategia Rozwoju Kraju (2012) uwzględniały triadę celów, szeregowanych jednak w różnej kolejności: spójność, konkurencyjność i sprawność. Zakłada się, że w roku 2017 powstanie Strategia Odpowiedzialnego Rozwoju o pośrednim horyzoncie czasowym roku 2020 i docelowym roku 2030, która zawierać ma także tę triadę celów rozwojowych. Będzie to podstawą przygotowania kolejnej edycji dokumentów strategicznych w Polsce.

Związana była z tym kwestia instytucjonalnego usytuowania w ramach struktur rządowych programowania rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Brak

---

¹⁸ Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa strategia rozwoju kraju, Warszawa 2013, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 5 lutego 2013 roku, a także Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa 2011, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 roku.

było niestety stabilności, a zgodnie z ustawą o działach kolejne Rządy wprowadzały często zasadnicze zmiany. Istotne zmiany instytucjonalne polegały nie tylko na łączeniu i dzieleniu, ale także na likwidacji instytucji, a przykładem było rozwiązanie Rządowego Centrum Studiów Strategicznych. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej wiodącą rolę miało zawsze ministerstwo właściwe w sprawach rozwoju regionalnego, przede wszystkim ze względu na kompetencje w zarządzaniu funduszami strukturalnymi i Funduszem Spójności oraz ze względu na znaczenie segmentu regionalnego funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Było to kolejno ministerstwo: Gospodarki, Gospodarki i Pracy, Rozwoju Regionalnego, Infrastruktury i Rozwoju, a obecnie Rozwoju. Ministerstwo to pilotowało rozwój kompetencji w zakresie programowania rozwoju¹⁹. Całościowe i kompleksowe dokumenty strategiczne powstawały także w innych miejscach administracji rządowej, między innymi w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i w Ministerstwie Administracji.

Na poziomie regionalnym od czasu reformy ustrojowej z 1999 roku za wszystkie dokumenty strategiczne odpowiedzialne były samorzady województw. Na podkreślenie zasługuje szczególnie wartość dodana raportów na temat różnych aspektów rozwoju gospodarczego, społecznego i terytorialnego. Takie raporty były przygotowywane nie tylko przez właściwe ministerstwa, ale także przez Główny Urząd Statystyczny, a ostatni wysyp takich opracowań analitycznych pojawił się w związku z dziesięcioleciem członkostwa Polski w Unii Europejskiej²⁰. Charakterystycznym zjawiskiem było odrębne programowanie rozwoju obszarów wiejskich oraz rybołówstwa, realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W ministerstwie tym ulokowana została odpowiedzialność za filar drugi Wspólnej Polityki Rolnej, dedykowany obszarom wiejskim, a finansowany z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (poprzednio Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnictwa – sekcja Orientacji), a także za fundusz dedykowany rybołówstwu (obecnie jest to Europejski Fundusz Morski i Rybacki). Jest

---

¹⁹ Patrz: W. Dziemianowicz, K. Szmigiel-Rawska, P. Nowicka, A. Dąbrowska, Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012; J. Górniak, S. Mazur (red.), Zarządzanie strategiczne rozwojem, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012, a także Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2012b, Nowy model zarządzania strategicznym rozwojem w Polsce. Materiał szkoleniowy cz. 1, 2 i 3, Warszawa.

²⁰ Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015b, Przegląd regionalny Polski 2015, Warszawa; Ministerstwo Rozwoju, 2015b, Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski i regionów, Warszawa, a także Główny Urząd Statystyczny, 2014, Polska w Unii Europejskiej 2004-2014, Warszawa.

to kopia modelu organizacyjnego Komisji Europejskiej, gdzie istnieją odrębne Dyrekcje Generalne do spraw Rolnictwa i do spraw Rybołówstwa.

Trudno jest syntetycznie ocenić format tak różnych dokumentów programowych. Jednak można jednoznacznie stwierdzić, że bazowały one na najlepszych praktykach europejskich, twórczo adaptując je do doświadczeń i potrzeb Polski. Oczywiście format dokumentów europejskich wynikał z rozporządzeń europejskiej polityki spójności. Wymienione wcześniej dokumenty, niezależnie od swojej specyfiki zawierały: diagnozę sytuacji, wizję i misję, cel główny i cele szczegółowe, założenia finansowania, propozycje monitoringu i ewaluacji. Generalnie występującym niedostatkim był brak podejścia scenariuszowego. Przywiązywano natomiast wielką wagę do procesu konsultacji społecznych i zaangażowania różnych partnerów, takich jak: przedsiębiorcy, otoczenie biznesowe, organizacje pozarządowe, środowisko profesjonalno-naukowe, samorządy terytorialne, starannie wszystko to dokumentując.

2. Przyszłość strategicznego programowania rozwoju w Polsce

Obecnie w Polsce inwestycje publiczne finansowane ze środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych stanowią około 50% wartości całych nakładów inwestycyjnych ponoszonych ze środków publicznych, co dokumentuje wysokie uzależnienie polityki rozwojowej od transferów EFSI. Jednak w około dziesięciu krajach członkowskich Unii Europejskiej udział ten jest jeszcze większy, a na Słowacji i Węgrzech stanowi blisko 90% wartości inwestycji publicznych²¹. Oznacza to, że do końca dekady lat dwudziestych XXI wieku podstawowym wyznacznikiem tego programowania będzie europejska polityka spójności. Sytuacja ta zasadniczo zmieni się po roku 2020, a właściwie po roku 2023, bowiem zgodnie z obowiązującą obecnie zasadą n+3 płatności będą realizowane do końca roku 2023.

Zmiany uwarunkowań w skali światowej, europejskiej i krajowej sprawiają, że poziom niepewności dramatycznie rośnie. Wymaga to wykorzystania możliwości poznawczych, jakie wynikają m. in. z: foresightu, prognozowania, modelowania makroekonomicznego, podejścia scenariuszowego, monitoringu i ewaluacji. Generalnie podstawą interwencji powinny być dokumenty krajowe, określające miejsce środków europejskich w realizacji własnej strategii rozwojowej. Elastyczność

---

²¹ Komisja Europejska, Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Planowanie rozwoju i dobrego rządzenia w regionach UE i miastach. Szósty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, Bruksela 2014.

reagowania i budowanie odporności na zakłócenia procesów rozwojowych zyskują znacznie wyższą rangę²².

Znacznie trudniejsza niż kiedyś jest ocena sytuacji, jaka będzie miała miejsce w kolejnej wieloletniej perspektywie finansowej Unii Europejskiej. Z jednej strony megatrendy w gospodarce światowej prowadzące do osłabienia pozycji konkurencyjnej państw Unii Europejskiej i całej tej organizacji, a także zmiany w modelu integracji europejskiej będą powodowały erozję europejskiej polityki spójności. Wyzwania takie jak: kryzys strefy euro, wojny prowadzone na obrzeżach Unii Europejskiej, kryzys migracyjny, Brexit będą prowadziły do ograniczenia zakresu polityk podejmowanych na poziomie europejskim, co dotyczy także europejskiej polityki spójności. Formułowany jest argument zmniejszenia skali i zakresu interwencji tej polityki ze względu na trudną sytuację budżetową państw członkowskich, także płatników netto. Najprawdopodobniej Europejska Polityka Spójności będzie ograniczana nie tylko ze względu na skalę finansowania, ale także ze względu na zakres interwencji. Równocześnie finansowanie nowych wyzwań, przed jakimi stoi Unia Europejska, będzie prawdopodobnie realizowane w pierwszej kolejności ze środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. Innym ważnym trendem jest stopniowe przesuwanie priorytetów interwencji europejskiej polityki spójności na rzecz segmentu dedykowanego konkurencyjności, czego wyrazem w latach 2014-2020 jest podporządkowanie interwencji EFSI strategii Europa 2020. Uboczną konsekwencją tej reorientacji jest recentralizacja środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. Dlatego też rysuje się wyraźna tendencja do dalszego ograniczania skali i zakresu spójnościowego segmentu tej polityki europejskiej, który w Polsce ma nawet obecnie istotne znaczenie cywilizacyjne.

Z drugiej strony sukces gospodarczy Polski, połączony z regresem społeczno-gospodarczym mającym miejsce w krajach Europy Południowej oznacza, że kilka regionów Polski utraci status najbardziej szczerze wspieranych beneficjentów europejskiej polityki spójności. Dlatego niezbędne będzie w takich województwach jak: Mazowieckie, Dolnośląskie, Wielkopolskie, Śląskie, a być może także w województwie Pomorskim i Łódzkim, uruchomienie w szerszym zakresie środków krajowych dla realizacji całościowej polityki rozwojowej. Prawdopodobnie po roku 2020 nie uda się kontynuowanie kolejnej edycji programu makroregionalnego

---

²² K. Gawlikowska-Hueckel, J. Szlachta (red.), *Wrażliwość polskich regionów na wyzwania współczesnej gospodarki. Implikacje dla polityki rozwoju regionalnego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.

dedykowanego Polsce Wschodniej. Zakres programów typu inicjatyw wspólnoty, zarządzanych bezpośrednio przez Komisję Europejską najprawdopodobniej zwiększy się, co dodatkowo ograniczy wielkość kopert krajowych.

*

Na tym tle rysują się najważniejsze wyzwania stojące przez Polską w zakresie kształtowania modelu wieloletniego programowania rozwoju. Najpoważniejszym wyzwaniem są zmiany zachodzące w Unii Europejskiej. Europejska polityka spójności już w najbliższych latach przestanie być wiodącym źródłem finansowania i katalizatorem programowania rozwoju społeczno-gospodarczego w dotychczasowej skali w państwach członkowskich. Oznacza to konieczność przejęcia inicjatywy przez rządy państw członkowskich, co ma szczególne znaczenie w krajach takich jak Polska, będących największymi beneficjentami środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych. Wyzwanie to dotyczy programowania rozwoju społeczno-gospodarczego, zarówno na poziomie krajowym, jak też regionalnym.

Kolejnym wyzwaniem jest znalezienie sposobu operacyjnej integracji programowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Społeczeństwo Polski przywiązuje coraz większą wagę do ładu przestrzennego, a zakres uwzględnianych obecnie elementów dotyczy nie tylko jakości powietrza, powierzchni ziemi i wody oraz ochrony najważniejszych zasobów i obszarów, ale także przeciwdziałania hałasowi, ochrony krajobrazu, rekultywacji zdegradowanych obszarów itd.

Dotychczasowy sukces programowania rozwoju w Unii Europejskiej wynikał z zastosowania w praktyce modelu wieloszczeblowego zarządzania publicznego, uwzględniającego współdziałanie poziomu europejskiego, krajowego, regionalnego i lokalnego. Przesunięcie priorytetów w kierunku konkurencyjności osłabia pozycję poziomu regionalnego i lokalnego, co może także oznaczać potencjalny regres zakresu aktywności społeczeństwa obywatelskiego.

Bibliografia

- Barcz J., *Przewodnik po Traktacie z Lizbony. Traktaty stanowiące Unię Europejską. Stan obecny oraz teksty skonsolidowane w brzmieniu Traktatu z Lizbony*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.
- Dziemianowicz W., Szmigiel-Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska A., *Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

- Dziennik Ustaw RP, Ustawa z dnia 11 lipca 2014 roku o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020, Warszawa 2014, 29 sierpnia, poz. 1146.
- Gawlikowska-Hueckel K., Szlachta J. (red.), *Wrażliwość polskich regionów na wyzwania współczesnej gospodarki. Implikacje dla polityki rozwoju regionalnego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.
- Główny Urząd Statystyczny, *Polska w Unii Europejskiej 2004-2014*, Warszawa 2014.
- Górniak J., Mazur S. (red.), *Zarządzanie strategiczne rozwojem*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- Komisja Europejska, Europa 2000. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, Komitetu Regionów oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Bruksela 2010, KOM(2010)2020 wersja ostateczna, 3.3.2010.
- Komisja Europejska, Wspólne Ramy Strategiczne. Dokument roboczy służb Komisji. Elementy Wspólnych Ram Strategicznych na lata 2014-2020 dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, Bruksela 2012, SWD(2012)61 final część I i II, 14 marca.
- Komisja Europejska, Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Planowanie rozwoju i dobrego rządzenia w regionach UE i miastach. Szósty raport na temat spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, Bruksela 2014.
- Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa strategia rozwoju kraju*, Warszawa 2013, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 5 lutego.
- Ministerstwo Gospodarki, *Wstępny Narodowy Plan Rozwoju 2000-2003*, Warszawa 2000.
- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003a, *Narodowy Plan Rozwoju Polski 2004-2006*, Polska. *Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006*, Warszawa, przyjęty przez Radę Ministrów 14 stycznia.
- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003b, *Podstawy Wsparcia Wspólnoty dla Polski 2004-2006*, Warszawa, przyjęte przez Radę Ministrów 23 grudnia.

- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Zbiór aktów prawnych Unii Europejskiej w zakresie Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych na lata 2014-2020, Warszawa 2014.
- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015a, Krajowa Polityka Miejska 2023, Warszawa, przyjęta przez Radę Ministrów 20 października.
- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015b, Przegląd regionalny Polski 2015, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Warszawa 2006, przyjęta przez Radę Ministrów 29 listopada.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Polska. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. Narodowa Strategia Spójności, Warszawa 2007, maj.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie, Warszawa 2010, przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2011a, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Warszawa, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2011b, Plan Uporządkowania Strategii Rozwoju, tekst uwzględniający dokonane w dniu 10 marca 2010 r. oraz 30 kwietnia 2011 r. reasumpcje decyzji Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2009 r., Warszawa, kwiecień.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2012a, Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 roku, Monitor Polski, 22 listopada 2012 roku, poz. 882.
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2012b, Nowy model zarządzania strategicznym rozwojem w Polsce. Materiał szkoleniowy cz. 1, 2 i 3, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju, 2015a, Umowa Partnerstwa. Programowanie Perspektywy Finansowej 2014-2020, Warszawa.
- Ministerstwo Rozwoju, 2015b, Wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski i regionów, Warszawa.
- OECD, 2008, Territorial Reviews. Poland, Paris.
- OECD, 2011, OECD Urban Policy Reviews. Poland, Paris.
- Szlachta J., *Wizja i strategia rozwoju w systemie zarządzania regionem w Polsce*, w: *Polonia quo vadis?*, A. Kukliński, K. Pawłowski, J. Woźniak (red.), Biblioteka Małopolskiego Obserwatorium Polityki Rozwoju, t. III, Kraków 2010.

-
- Szlachta J., *Wpływ UE na ścieżkę rozwojową polskich regionów*, w: *Unia Europejska. Dylematy XXI wieku*, A. Kukliński, J. Woźniak (red.), Biblioteka Małopolskiego Obserwatorium Polityki Rozwoju, t. IV, Kraków 2011.
- Szlachta J., *Europejskie uwarunkowania trzeciej generacji strategii rozwoju regionalnego w Polsce – poziom województw*, w: *Polityka rozwoju regionów oparta na specjalizacjach inteligentnych*, K. Malik (red.). Studia KPZK PAN, t. CLV, Warszawa 2013.
- Szlachta J., *Nowe uwarunkowania trzeciej generacji strategii rozwoju regionalnego w Polsce*, w: *Polityka rozwoju jako gra w wyzwania i odpowiedzi rozwojowe*, J. Stacewicz (red.), „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH”, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014, nr 94.
- Szlachta J., Zaleski J., *Programowanie rozwoju społeczno-gospodarczego w układach makroregionalnych*, „Gospodarka Narodowa” 2011, nr 7-8, s. 21-46.
- Zaucha J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J., Zaleski J., *Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju*, Difin, Warszawa 2015.